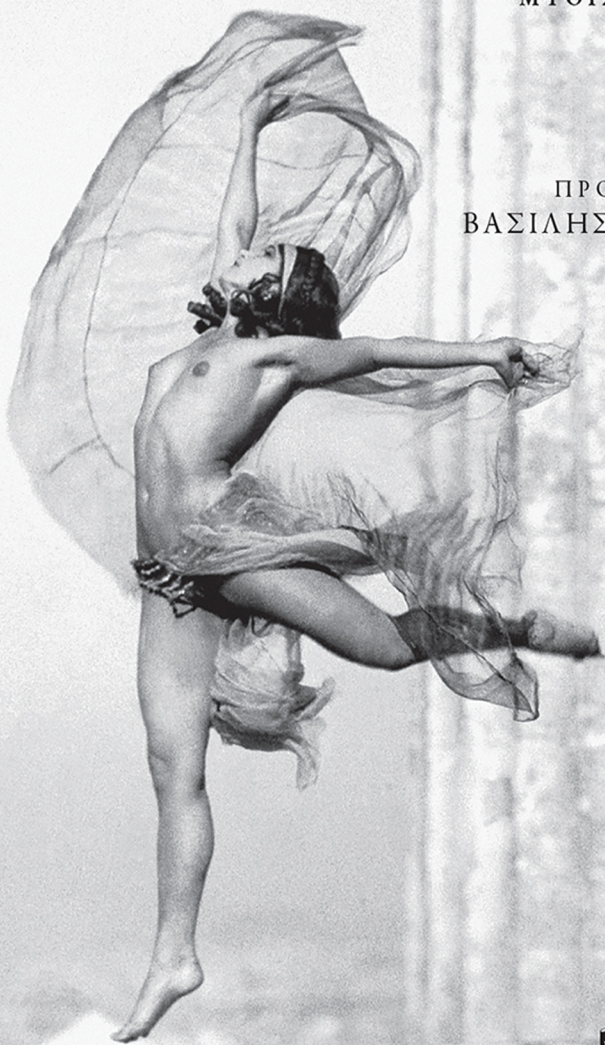


ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΖΙΩΤΗΣ

Η ΙΔΕΑ ΤΟΥ ΦΩΤΟΣ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ
ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ



ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

Η ΙΔΕΑ ΤΟΥ ΦΩΤΟΣ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΖΙΩΤΗΣ

Η ΙΔΕΑ
ΤΟΥ ΦΩΤΟΣ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ
ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ

Θέση υπογραφής δικαιούχου/ων δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας
εφόσον η υπογραφή προβλέπεται από τη σύμβαση.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδείας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Σύγχρονη Ελληνική Λογοτεχνία
Πεζογραφία – 420

Δημήτρης Τζιώτης, *Η Ιδέα του Φωτός*

Υπεύθυνος έκδοσης: Κώστας Γιαννόπουλος

Διόρθωση: Νίκος Τσακνής

Σελιδοποίηση: Παναγιώτης Βογιατζάκης

Φιλμ, μοντάζ: Μαρία Ποινιού-Ρένεση

Copyright© Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ (Εκδόσεις Πατάκη)

και Δημήτρης Τζιώτης, 2016

Πρώτη έκδοση από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, Οκτώβριος 2017

ΚΕΤ Α882 ΚΕΠ 798/17

ISBN 978-960-16-7204-5



ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ.

ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΗΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ – ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ).

570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

Εἰς τὴν Ἐλευθερίαν

Αμαρτία είναι να μη ζεις τη ζωή

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ

Τελειώνοντας το συναρπαστικό βιβλίο που κρατάτε στα χέρια σας, είχα την ίδια αίσθηση με ένα λαμπρό ξημέρωμα. Απ' το μπαλκόνι του σπιτιού μου στον ορεινό Θεολόγο της Θάσου, πριν προλάβει ο ήλιος να βγει πίσω από την κυρτωμένη ράχη του βουνού, οι εφιάλτες του ύπνου μου εξανεμίστηκαν ως διά μαγείας. Ήμουν Έλληνας κι όχι Γραικός.

Την ίδια αίσθηση πιστεύω θα αποκομίσει κι ο αναγνώστης. Και θα εξηγήσω το γιατί: καταρχήν είναι ένα πεζογράφημα που δεν εντάσσεται σε κανένα από τα γνωστά είδη του έντεχνου λόγου. Δεν είναι μυθιστόρημα, αν και το θέμα του καλύπτει και τα δύο συνθετικά του είδους: είναι και ο Μύθος του Ολυμπισμού και η Ιστορία του. Δεν είναι ντοκουμέντο, αν και σε όλο το βιβλίο αφθονούν τα αυθεντικά και πρώτη φορά εμφανιζόμενα αποδεικτικά στοιχεία για την αλλοίωση της αυθεντικής πρότασης του εθνικού ευεργέτη Ευαγγέλη Ζάππα προς τον Όθωνα από τη γραφειοκρατία του κράτους των Γραικών. Τέλος, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως non fiction novel, αλλά κι αυτό θα άφηνε απέξω τον πλούσιο δοκιμιακό και αναστοχαστικό του χαρακτήρα.

Προτείνω στον αναγνώστη να του παραδοθεί, όπως έκανα κι εγώ. Με τη διαβεβαίωση ότι ούτε στιγμή δεν πρόκειται να πλήξει. Γιατί είναι κάτι περισσότερο από τον «Κώδικα

Ντα Βίντσι» στην Ελλάδα. Είναι η αποκάλυψη μιας μεγάλης απάτης. Είναι «Η εξαφάνιση του Τζων Αυλακιώτη» του Γιάννη Μαρή. Δηλαδή, ένα σχεδόν αστυνομικό θρίλερ.

Ο άτεκνος Ευαγγέλης Ζάππας, πέντε χρόνια πριν τον θάνατό του, κληροδότησε την αμύθητη περιουσία του στο νεοσύστατο ακόμα ελληνικό κράτος (1860) για έναν σκοπό. Να αναβιώσουν οι Ολυμπιακοί Αγώνες στη χώρα που τους γέννησε μετά από την εξαφάνισή τους για πολλούς αιώνες με την επικράτηση της νέας θρησκείας, του ιουδαϊκής προέλευσης χριστιανισμού, που χώρισε το σώμα από την ψυχή και προοικονόμησε την ενοχή του ανθρώπου, πριν ακόμα γεννηθεί, με το προπατορικό αμάρτημα. Αποσκοπώντας στη μόνιμη διοργάνωση των Αγώνων στην Ελλάδα, εμπιστεύτηκε το κληροδότημά του στο ελληνικό κράτος. Άφησε όμως μια τελευταία παράγραφο –αντίστοιχη του ακροτελεύτιου άρθρου 114 του Συντάγματος του 1952 που επαφίεται στον πατριωτισμό των Ελλήνων– ώστε κάθε πολίτης της χώρας αυτής να μπορεί να ενδιαφερθεί εμπράκτως, για την τύχη του κληροδοτήματός του, σε περίπτωση ολιγωρίας του επίσημου κράτους.

Από αυτή την τελευταία παράγραφο της διαθήκης, ο πολίτης Δημήτρης Τζιώτης άντλησε το δικαίωμα να ερευνησει το θέμα. Είκοσι χρόνια πάλεψε για να αποκτήσει το απαραίτητο υλικό που θα τεκμηρίωνε την παρέμβασή του. Σε αυτή την περιπέτεια ανακάλυψε έναν θησαυρό. Τον κρυμμένο «Θησαυρό των Ολυμπίων». Κι όταν προσέφυγε στη Δικαιοσύνη μετά από χρόνια πάλης με το καρκίνωμα της ελληνικής γραφειοκρατίας, άρχισαν οι αλλεπάλληλες αναβολές της εκδίκασης, που οφείλονταν αποκλειστικά στον αντίδικο, στο ελληνικό κράτος.

Τι καλύτερο μπορεί να γεμίσει το κενό μιας μακρόχρονης αναμονής, είτε είναι του έρωτα είτε του θανάτου, από τη πράξη της γραφής; Έτσι, στο διάστημα αυτό, γράφτηκε το βιβλίο που κρατάτε στα χέρια σας.

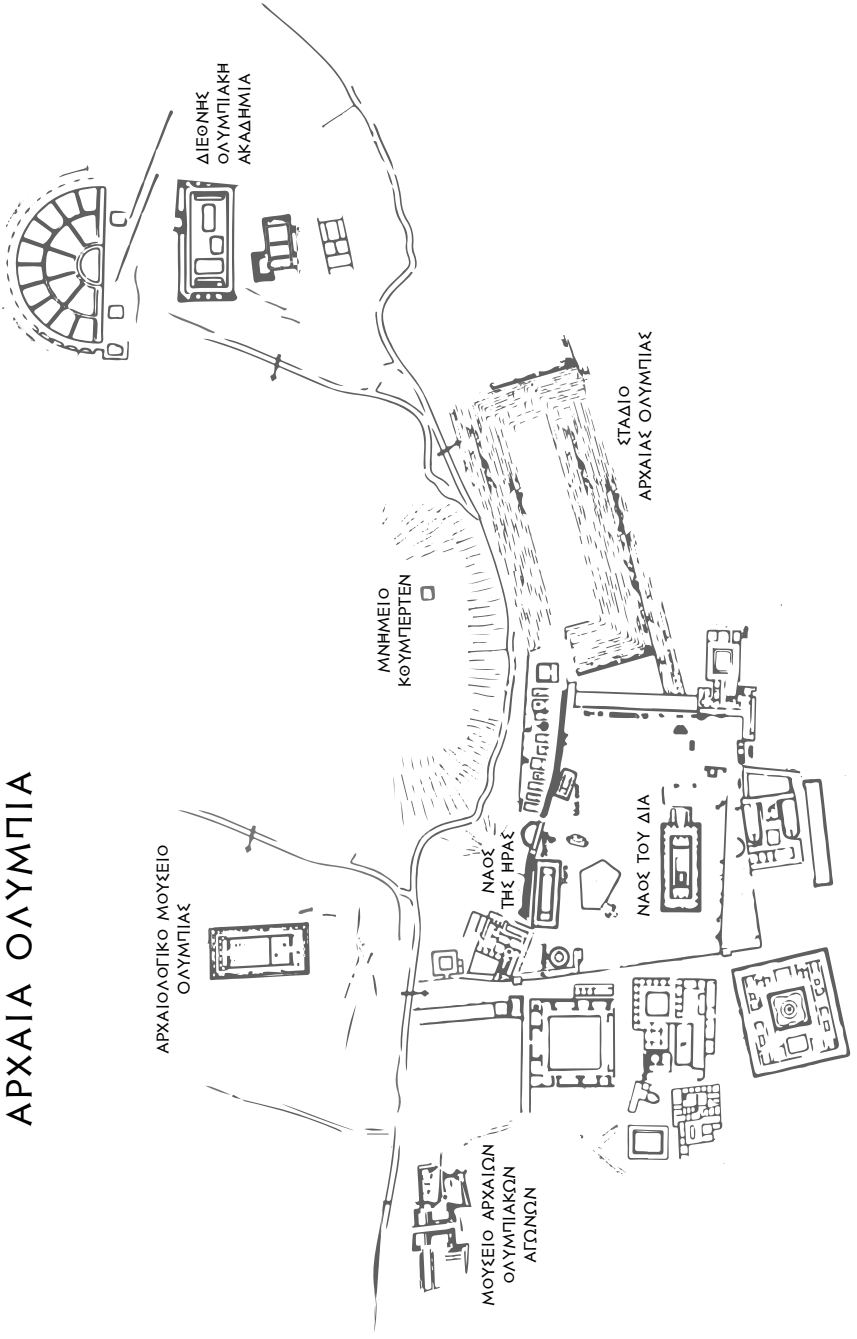
Είναι άλλο πράμα όμως οι καλές προθέσεις και άλλο το

αποτέλεσμα. Κι εδώ πρέπει να πω ότι το αποτέλεσμα είναι λαμπρό. Ακόμα και να μη γίνει ποτέ το Μουσείο των Ολυμπιακών Αγώνων –που θα ήθελε κι ο Ζάππας και που τόσα οφέλη θα προσπορίσει στην πόλη της Αθήνας–, θα μείνει «Η Ιδέα του Φωτός». Ένα έργο για το νόημα, τόσο της αρχαίας όσο και της σύγχρονης Ελλάδας, που συμπληρώνει σε λίγο τα 200 χρόνια από την ανεξαρτησία της. Αλλά βέβαια καλύτερα η «ιδέα» να γίνει «πράξη». Για να βρεθούν μαζί ξανά τα δυο μισά του ανθρώπου: ο ιδεατός Απόλλωνας κι ο σάρκινος Διόνυσος.

Ως συγγραφέας, χαιρετίζω με χαρά την έλευση του καινούργιου συναδέλφου μας στην «ιδεών την πόλη». Έμαθα τόσο πολλά από το βιβλίο του Δημήτρη –που δεν τα γνώριζα μέχρι τώρα– που τον ευχαριστώ, αληθινά, από καρδιάς.

Κι όπως ο Καζαντζάκης μου έγραψε από την Αντίμπ όταν του έστειλα το πρώτο βιβλίο μου το 1953, του εύχομαι κι εγώ με τα λόγια του γκουρού του: «Ο Θεός ο Κρητικός πάντα μαζί σας».

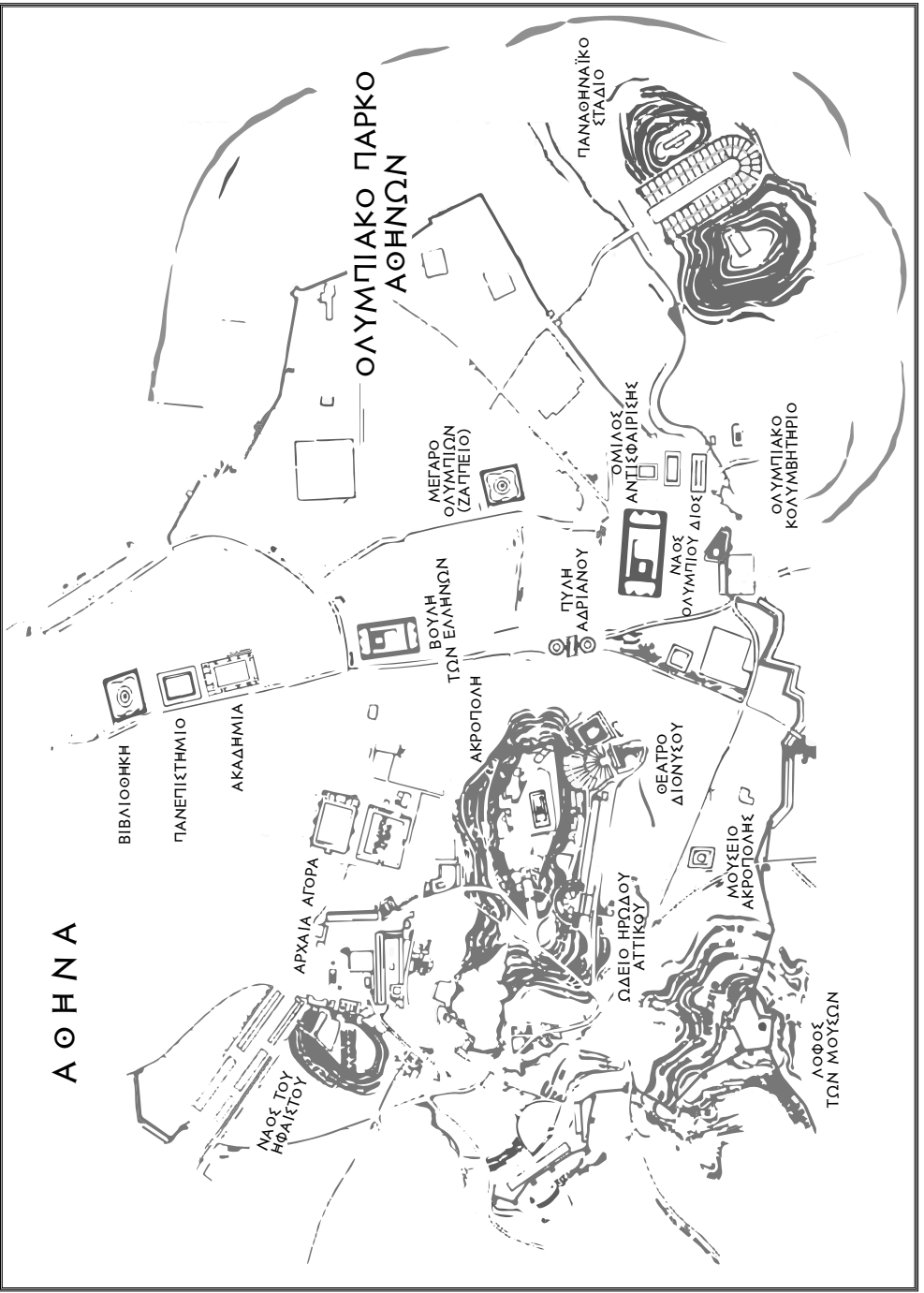
ΑΡΧΑΙΑ ΟΛΥΜΠΙΑ



ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

Φιλοσοφίες, ιδεολογίες, θρησκείες.
Οι κοσμοθεωρίες που καθορίζουν τη ζωή μας.
Το είναι μας.
Η ιστορία αυτή βασίζεται σε πραγματικά γεγονότα.
Οι αναφορές στους ιερούς τόπους, τα έγγραφα και
τις τελετές είναι αληθινές.
Για όσους πιστεύουν την ιστορία που γνωρίζουν μέχρι
σήμερα, το βιβλίο αυτό είναι ακατάλληλο.
Ένα μυστικό σχεδόν τεσσάρων χιλιάδων ετών φτάνει
ως τις μέρες μας.
Τότε γεννήθηκε η πιο ωραία ιδέα του κόσμου.

ΑΘΗΝΑ



Η ΙΣΤΟΡΙΑ

Το Μυστικό

Αθήνα

Η σύγκρουση ανάμεσα στο φως και το σκοτάδι. Μια διαμάχη που διαπερνά ολόκληρη την ανθρώπινη ιστορία. Ποιο είναι όμως το φως και ποιο το σκοτάδι; Οι σκέψεις αυτές βασάνιζαν το μυαλό του.

Ο Δημήτρης Αθηναίος τινάχτηκε σαν ελατήριο λουσμένος στον ιδρώτα. Άλλο ένα τρομακτικό όνειρο. Οι νύχτες του είχαν γίνει εφιαλτικές. Εδώ και μήνες, η βία που του ασκούσαν δεν ήταν σωματική, ήταν ψυχολογική.

Τίποτα δεν ήταν πια αληθινό. Τα πάντα έμοιαζαν με ψέματα. Οι βεβαιότητες είχαν καταρρεύσει. Είχαν γκρεμιστεί. Οι αξίες και τα σύμβολα δεν είχαν σημασία. Το καλό και το κακό είχαν πάψει να είναι μεταξύ τους ευδιάκριτα.

Όλα ξεκίνησαν όταν ανακάλυψε ένα κρυμμένο μυστικό αιώνων. Από τη στιγμή που άνοιξε ο ασχός του Αιόλου, η μία πληροφορία κουβαλούσε μαζί της την επόμενη. Και η συλλογή τους δυσαρεστούσε κάποιους, σε βαθμό που γίνονταν απειλητικοί για τον ίδιο. Μέχρι τότε, κοιμόταν με τα παράθυρα ανοιχτά. Μόλις την προηγούμενη εβδομάδα είχαν διαρρήξει το γραφείο του. Οι δράστες, αφού παραβίασαν το παράθυρο του φωταγωγού, έκλεψαν τα αντίγραφα των σπάνιων εγγράφων που αποδείκνυαν την αλήθεια στη δικαστι-

κή διαμάχη που είχε ξεκινήσει με το κράτος. Στο μυαλό τους ήταν πλέον ένας επικίνδυνος αντίπαλος.

Όταν ολοκλήρωσε τη *Μουσειολογική Μελέτη* για τη δημιουργία του Ολυμπιακού Μουσείου στην Αθήνα δεν θα μπορούσε ούτε να διανοηθεί όλα όσα επακολούθησαν. Η πίεση που του ασκούσαν ήταν ασφυκτική. Η προσωπική του δυσφήμιση ήταν συνεχής. Ο σφετερισμός εξουσιών από τους μηχανισμούς του παρακράτους ήταν κατάφωρος. Η συνεχής εναλλαγή κυβερνήσεων, λόγω της οικονομικής κρίσης, δεν είχε γι' αυτούς καμία σημασία. Βόλευε το παιχνίδι τους ακόμη περισσότερο. Εκείνοι ήλεγχαν τα πράγματα. Οι εγγυήσεις του Κράτους Δικαίου, στην περίπτωσή του, δεν εφαρμόζονταν. Όλα τα άρθρα του Συντάγματος για τον σεβασμό και την προστασία της αξίας του ανθρώπου είχαν παραβιαστεί. Με αυτό τον τρόπο λειτουργούσαν σε όλες τις αντίστοιχες υποθέσεις. Δεν ήταν δύσκολο. Οι θεσμοί είχαν ήδη διαβρωθεί. Η χρεοκοπία της χώρας δεν ήταν μόνο οικονομική. Ήταν πολύ βαθύτερη. Η συνωμοσία των ηλιθίων ήταν επικίνδυνη· το είχε πια καταλάβει. Πολύ επικίνδυνη. Καταστροφική. Σκοπός τους ήταν να τον φοβίσουν. Να κάνει πίσω. Να υποχωρήσει.

Ο Αθηναίος ήξερε καλά ότι με τη μορφή που διεξάγονται στις μέρες μας οι Ολυμπιακοί Αγώνες δεν τους αφορούσαν. Παρότι είναι η μεγαλύτερη διοργάνωση σε όλο τον κόσμο, με ένα παγκόσμιο τηλεοπτικό κοινό πεντέμισι δισεκατομμυρίων τηλεθεατών να τους παρακολουθεί σε κάθε γωνιά της γης. Ούτε ο οικονομικός αντίκτυπος των Αγώνων, που ξεπερνά σε κάθε διοργάνωση τα επτά δισεκατομμύρια δολάρια, τους ενδιέφερε. Αντιθέτως, έκαναν ότι περνούσε από το χέρι τους για να συνδέσουν, στη συνείδηση της κοινής γνώμης, το κόστος της διοργάνωσής τους στην Αθήνα με τη χρεοκοπία της χώρας. Μία τεράστια πλάνη. Ενώ το συνολικό κόστος όλων των υποδομών που ήταν αναγκαίες για τον εκσυγχρονισμό της πρωτεύουσας ήταν οκτώ δισεκατομμύρια ευρώ –επένδυση που γίνεται μία φορά στα εκατό χρόνια–,

το ετήσιο κόστος της γραφειοκρατίας και της διαφθοράς ξεπερνάει τα δεκαέξι δισεκατομμύρια ευρώ. Κάθε χρόνο. Γι' αυτό το έγκλημα δεν έλεγαν τίποτα. Επιδίδωκαν τη συγγάλη του. Σαν να μην υπήρχε.

Το θέμα τους, όμως, δεν ήταν αυτό. Το μόνο που ήθελαν να αποτρέψουν ήταν η αποκάλυψη της αληθινής ιστορίας των Αγώνων. Αυτό του είχαν δώσει να καταλάβει.

Τα νέα δεδομένα αποδείκνυαν ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες αναβίωσαν για πρώτη φορά στην Ελλάδα το 884 π.Χ. Από τότε, διεξάγονταν κάθε τέσσερα έτη στην Αρχαία Ολυμπία, για δεκατρείς συνεχείς αιώνες. Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα ευρήματα των επιστημόνων, η ακριβής ημερομηνία της διοργάνωσής τους υπολογιζόταν ήδη από το 150 π.Χ., από τον *Μηχανισμό των Αντικυθήρων*, τον αναλογικό αστρονομικό υπολογιστή στον οποίο απεικονίζονταν οι κινήσεις των ουράνιων σωμάτων. Ένα τεχνολογικό θαύμα του αρχαίου κόσμου.

Όταν μεταφέρθηκε η πρωτεύουσα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας στην Κωνσταντινούπολη, επιβλήθηκε ο Χριστιανισμός ως επίσημη θρησκεία του κράτους. Τότε, απαγορεύτηκε η λατρεία των Ολυμπίων Θεών, η θρησκεία των Ελλήνων και η διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων. Το 426 μ.Χ., με αυτοκρατορικό διάταγμα, διατάχτηκε η καταστροφή των ναών της Αρχαίας Ολυμπίας.

Το γυμνό ανθρώπινο σώμα κρύφτηκε. Τα αγάλματα ντύθηκαν. Ο έρωτας έγινε αμαρτία. Η πρόσβαση στη γνώση θεωρήθηκε επικίνδυνη. Έτσι ξεκίνησε η ζοφερή εποχή των χιλίων σκοτεινών ετών του Μεσαίωνα. Το ιερό μυστικό χάθηκε. Εξαφανίστηκε από προσώπου γης.

Μετά από δέκα αιώνες, το κίνημα της Αναγέννησης στην Ιταλία ενέπνευσε την αναβίωση των ιδεών, των επιστημών και των τεχνών του ελληνικού πολιτισμού. Οι άνθρωποι αναζήτησαν την ελευθερία, για την οποία διάβαζαν και δεν τους επιτρεπόταν να τη ζήσουν.

Η πορεία της ιστορίας άλλαξε όταν η επανάσταση του

φωτός, ο Διαφωτισμός, διέδωσε την ανθρώπινη λογική. Δημιουργώντας έναν νέο πολιτισμό, με σκοπό την πρόοδο του ανθρώπου. Οι αξίες της Ελευθερίας και της Δημοκρατίας δημιούργησαν τα θεμέλια του νέου αυτού κόσμου. Το πνεύμα και το σώμα ξαναγεννήθηκαν.

Τα κινήματα για την ελευθερία του ανθρώπου οδήγησαν το 1821 στην Ελληνική Επανάσταση και στη δημιουργία της Ελληνικής Δημοκρατίας. Του κράτους που οι χριστιανικοί λαοί αποκαλούν, ακόμα και σήμερα, με την ονομασία *Greece*. Αυτό το κράτος ανέλαβε την ευθύνη να προστατεύσει τον πανάρχαιο θησαυρό. Όμως δεν το έκανε. Το πρόβλημα δεν ήταν οικονομικό. Η διαρκώς επαναλαμβανόμενη χρεοκοπία του δεν ήταν ποτέ ο πραγματικός λόγος. Ήταν μια πρόφαση, δεν ήταν η αιτία. Η αλήθεια είναι ότι κάποιες πανίσχυρες δυνάμεις εμπόδιζαν, με κάθε τρόπο, την ιερή αποστολή του.

Αυτό ήταν το απόσταγμα της μελέτης που αναδείκνυε τα αληθινά στοιχεία της υπόθεσης. Η σύγκρουση του φωτός με το σκοτάδι διέτρεχε την ιστορία του Ολυμπισμού.

Από τη στιγμή που ο Αθηναίος ανακάλυψε την αληθινή ιστορία της αναβίωσης των Αγώνων, κάποιοι τον προσέγγισαν, μέσω κοινών γνωστών, ευγενικά. Το μόνο που του ζήτησαν ήταν να μην πειράξει τίποτα. Θα τον αποζημιώσαν, βεβαίως, οικονομικά και ηθικά. Ως μια πρώτη ένδειξη των φιλικών τους προθέσεων, του έδωσαν μια γαλάζια διαφανή σακούλα με κλειδιά! Πολλά διαφορετικά κλειδιά. Κάθε κλειδί είχε και μια φθηνή πλαστική ετικέτα με διαφορετικό χρώμα, στην οποία αναγραφόταν η διεύθυνση και ο όροφος. Αυτά τα κλειδιά άνοιγαν μερικά από τα καλύτερα σπίτια της Αθήνας. *Είναι όλα δικά μας*, τον διαβεβαίωσαν. *Μπορείς να διαλέξεις όποιο θέλεις*, του είπαν. *Για όσο καιρό θέλεις. Είναι όλα δικά μας. Δωρεάν. Χωρίς χαρτιά. Κανείς δεν θα ήξερε τίποτα. Τα σπίτια αυτά προορίζονταν για φίλους. Οι επιχειρήσεις των ανθρώπων που συνδέονταν μαζί τους θα δέχονταν, επίσης, ευχαρίστως να ενταχθούν στο πελατολόγιο*

της εταιρείας του. Αυτή θα ήταν η αρχή. Η αναγνώρισή τους, στη συνέχεια, θα ήταν έμπρακτη. Δεν ήθελαν, όμως, αλλαγές. Οι αλλαγές τούς ενοχλούσαν.

Όταν αυτός αρνήθηκε, ήρθαν τα πάνω-κάτω. Η ενόχλησή τους ήταν έντονη. Ήθελαν να συμβιβαστεί με την πραγματικότητα, όπως έχει διαμορφωθεί από χρόνια. Αυτό απαιτούσαν. *Η Αθήνα δεν χρειάζεται Ολυμπιακό Μουσείο*, ξεκαθάρισαν. Να αφήσει τα πράγματα ως έχουν, τον προειδοποίησαν.

Ο Ολυμπισμός είναι μία φιλοσοφία ζωής. Μία κοσμοθεωρία. Σήμερα, οι αξίες του προστατεύονται από την *Ολυμπιακή Χάρτα*, ένα δεσμευτικό πλαίσιο συνταγματικού χαρακτήρα. *Οι λειτουργίες του Ολυμπισμού διέπονται από αρχές και κανόνες*, προσπάθησε να τους εξηγήσει. Η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή είναι η *ανώτατη αρχή* του Ολυμπιακού Κινήματος. Ιδρύθηκε το 1894 στο Πανεπιστήμιο της Σορβόνης, στο Παρίσι. Πέντε από τα ιδρυτικά μέλη της έχουν τιμηθεί με το *Νόμπελ Ειρήνης*.

Ο Αθηναίος είχε κάνει σαφές ότι *υπάρχουν αδιάσειστα στοιχεία που αποδεικνύουν την αλήθεια*. Ντοκουμέντα. Σοβαρά ντοκουμέντα, που είχε ήδη στα χέρια του. Ιδιόχειρες επιστολές, ομολογίες, νόμοι, βασιλικά διατάγματα, ιστορικές αναφορές, ένορκες μαρτυρικές βεβαιώσεις, μία ολοκληρωμένη οικονομική πραγματογνωμοσύνη και γνωμοδοτήσεις εξεχόντων νομικών.

Αυτό τους εξόργισε ακόμα περισσότερο. Ο *Θησαυρός των Ολυμπίων είναι περιουσία του λαού*, κατέβαλε μία τελευταία προσπάθεια να τους πείσει. *Αυτά είναι αστεία, επέμεναν. Δεν πρόκειται να αλλάξει τίποτα. Δεν είναι εποχή για αλλαγές*. Η κατάσταση είχε ξεφύγει πέρα από κάθε λογική. Η προσφυγή στη Δικαιοσύνη ήταν η μόνη λύση για τη διαλεύκανση της υπόθεσης.

Η ιστορία ανάποδα

Αρχαία Ολυμπία, Διεθνής Ολυμπιακή Ακαδημία

Η καθηγήτρια Κλασικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο της Βιέννης Ισαβέλλα Χάνσεν ξύπνησε νωρίς για να προλάβει την ανατολή του ήλιου στο αρχαίο Στάδιο της Ολυμπίας.

Άνοιξε τα μάτια της γεμάτη ενθουσιασμό. Η σκέψη και μόνο ότι βρισκόταν στην Αρχαία Ολυμπία την έκανε να χαμογελά. Ξαπλωμένη ακόμα άφησε τον εαυτό της να αφογγραστεί τους ήχους και τα αρώματα που ξεπηδούσαν από την αγχαλιά της ελληνικής φύσης. Ο τόπος αυτός είναι ευλογημένος, σκέφτηκε.

Φόρεσε γρήγορα ένα t-shirt, κι αφέθηκε να κοιτάζει απ' το παράθυρο των ξενώνων της Διεθνούς Ολυμπιακής Ακαδημίας τον καθαρό ουρανό που ξυπνούσε μαζί της. Στη Βιέννη, την ίδια εποχή, θα χρειαζόταν μια ζεστή καμπαρντίνα και ομπρέλα, αντί για τα γυαλιά ηλίου με τα οποία στερέωνε τώρα τα μαλλιά της.

Ο αρχαιολογικός χώρος ανοίγει στις οκτώ το πρωί, και από τις επτά και μισή οι φύλακες βρίσκονται στις θέσεις τους. Είχε μόλις μισή ώρα μπροστά της. Λαχταρούσε να νιώσει την αίσθηση της ιερότητας του χώρου με την πρώτη λάμψη του φωτός στον ορίζοντα. Η νεαρή καθηγήτρια ένιωθε πάντα μία έλξη για τον ιερό αυτό χώρο. Στην Αρχαία Ολυμπία η ιστορία παραμένει ζωντανή, έτσι όπως τη διάβαζε μαγεμένη στα βιβλία της. Τούτη τη φορά, όμως, οι συνθήκες ήταν διαφορετικές.

Στις εννιά θα ξεκινούσε η πρόβα για την τελετή αφής της Ολυμπιακής φλόγας. Αυτό το τελετουργικό ήθελε ανέκαθεν να το δει ζωντανά. Η συγκυρία ήταν μοναδική για να το ζήσει επιτέλους από κοντά.

Στην αρχαιότητα, η ιερή φλόγα έκαιγε άσβεστη κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων στο Πρυτανείο, τον κοινό βωμό όλων των Ελλήνων. Σήμερα, η δάδα που κρατά η πρωθιέρεια ανάβει από τις ακτίνες του ήλιου που ανακλώ-

νται σε ένα κοίλο μεταλλικό κάτοπτρο και συγκεντρώνονται στο εύπλαστο τμήμα της.

Σε εβδομήντα δύο ώρες θα πρέπει να καταθέσει στα δικαστήρια των Αθηνών την επιστημονική της γνωμοδότηση για την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων. Μία υπόθεση που εκδικάζεται με καθυστέρηση εκατό και πλέον ετών. Το συμπέρασμα των ερευνών που είχε διεξαγάγει δεν θα μπορούσε αρχικά ούτε να το φανταστεί. Η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων δεν ήταν ιδέα του βαρώνου Πιέρ ντε Κουμπερτέν, όπως όλοι νόμιζαν.

Όσο όμως αναζητούσε τον αληθινό εμπνευστή του σύγχρονου Ολυμπισμού για να τεκμηριώσει το πόρισμά της, τα πράγματα περιπλέκονταν ολοένα και περισσότερο. Για κάποιον ανεξήγητο λόγο, οι πόρτες που χρειαζόταν να ανοίξουν για τη λύση του μυστηρίου παρέμεναν κλειστές.

Η αρχική προσπάθεια που έκανε στην Ελβετία απέβη άκαρπη. Η οικογένειά της έτρεφε βαθιά εκτίμηση για τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή. Οι συγγενείς της είχαν στενή σχέση με πολλά από τα μέλη της. Επικοινωνήσαν μαζί τους, αλλά ούτε αυτοί βρήκαν κάποια άκρη. Παρότι, κατά καιρούς, είχε ακούσει πολλές κατηγορίες για πολλούς, ιδίως για τη διαδικασία ανάθεσης των Αγώνων στο παρελθόν, η ίδια δεν τις ενστερνιζόταν. Όποιος ανήκει στο Ολυμπιακό Κίνημα, θυμόταν να της λέει σε ανύποπτο χρόνο ένας συνάδελφός της ιστορικός, απαιτείται να συμμορφώνεται με την Ολυμπιακή Χάρτα. Τα μέλη της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής δεν εκπροσωπούν τη χώρα τους, αλλά υπηρετούν τα συμφέροντα της Επιτροπής στο κάθε κράτος. Μέχρι πρόσφατα, η διάρκεια της θητείας τους ήταν ισόβια. Γι' αυτό αποκαλούνται αθάνατοι: Βασιλιάδες, Βασίλισσες, Πριγκίπισσες, Πρίγκηπες, Σείχηδες, Δούκες και Βαρόνοι. Γαλαζοαίματοι όλου του κόσμου ενωμένοι, θα έλεγε ο Καρλ Μαρξ.

Ο μοναδικός άνθρωπος που θα μπορούσε να τη βοηθήσει στη διαλεύκανση της υπόθεσης είχε αποσυρθεί από κάθε

πολιτική και ακαδημαϊκή δραστηριότητα. Ο *πρύτανης*, όπως τον αποκαλούν, της δεξαμενής ιδεών με την ισχυρότερη επιρροή παγκοσμίως, εμφανίζεται μόνο μία φορά τον χρόνο στις συνεδριάσεις της Λέσχης που διαμορφώνει την ατζέντα για το μέλλον του κόσμου.

Στα αρχεία της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, στη Λωζάννη της Ελβετίας, η υπόθεση της αναβίωσης των Αγώνων στη σύγχρονη εποχή παρουσιάζεται σε ένα ιστορικό κενό. Ο Γάλλος βαρώνος προβάλλει με τη μορφή προφήτη. Σαν να εμπνεύστηκε πρώτος αυτός τη διοργάνωσή τους στον σύγχρονο κόσμο, μετά την απαγόρευσή τους – όταν για πρώτη φορά επιβλήθηκε ο Χριστιανισμός ως υποχρεωτική θρησκεία των λαών που αποτελούσαν τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία.

Για τη Χάνσεν, το εξίσου περίεργο ήταν ότι με αντίστοιχο τρόπο περιγράφεται η ιστορία του σύγχρονου Ολυμπισμού, στο σύνολο των είκοσι τεσσάρων χιλιάδων βιβλίων που κυκλοφορούν για τους Αγώνες. Σε κανένα άλλο ιστορικό ζήτημα η απόδοση της ιστορίας δεν εμφανίζεται τόσο μονοσήμαντα. Πώς είναι δυνατόν να συμβαίνει κάτι τέτοιο σε ένα θέμα τόσο διαδεδομένο; Όλοι σχεδόν οι άνθρωποι στη γη γνωρίζουν τους Ολυμπιακούς. Και όμως, όπως φαίνεται, κανένας δεν γνωρίζει την πραγματική τους ιστορία. Ή, έστω, ακόμα και από όσους τη γνωρίζουν, κανένας δεν τολμάει να τη γράψει. Κανένας δεν τολμάει να την πει. Για τον λόγο αυτό βρισκόταν άλλωστε η Ισαβέλλα στην Αρχαία Ολυμπία.

Η ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων μοιάζει με τους προϋπολογισμούς και τους απολογισμούς της διοργάνωσης: ποτέ δεν δημοσιεύονται και ποτέ κανείς δεν τους ξέρει. Παρότι υποτίθεται πως οι Αγώνες ανατίθενται στις πόλεις, κατά τη διάρκεια της διεκδίκησής τους η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή απαιτεί από τα κράτη να εγγυηθούν το κόστος τους. Εν συνεχεία, οι προϋπολογισμοί διαχωρίζονται στο εθνικό και το οργανωτικό σκέλος. Στον εθνικό προϋπολογισμό, τον οποίο αναλαμβάνουν τα κράτη, εντάσσονται τα έξοδα

των μεγάλων έργων υποδομής και στον οργανωτικό τομέα, που διαχειρίζονται οι αρμόδιες επιτροπές, εγγράφονται οι λειτουργικές δαπάνες. Μετά το τέλος των διοργανώσεων ανακοινώνονται τα αποτελέσματα μόνο του οργανωτικού σκέλους. Τα συνολικά οικονομικά αποτελέσματα –των δι-σεκατομμυρίων της διοργάνωσής τους– δεν γίνονται ποτέ γνωστά.

Η Ισαβέλλα πίστευε ειλικρινά ότι θα ανακάλυπτε την απάντηση του μυστηρίου στην Αθήνα. Μπορεί στην Ελβετία, σκεφτόταν όταν ξεκίνησε την έρευνά της, να ήθελαν για κάποιο λόγο να κρύψουν την αλήθεια. Αλλά, δεν υποπτευόταν ότι αντίστοιχη στάση θα κρατούσαν και οι Έλληνες. Γιατί είχε την εντύπωση ότι οι Έλληνες δεν είχαν τίποτα να χάσουν. Όλοι γνωρίζουν ότι στην Ελλάδα γεννήθηκαν οι Αγώνες και στην Ελλάδα αναβίωσαν. Θεωρούσε, επομένως, ότι δεν είχαν κανένα λόγο να κρύψουν οτιδήποτε. Πόσω μάλλον που η δίκη για τη διακρίβωση της αληθούς βουλήσεως του εθνικού ευεργέτη των Ελλήνων Ευαγγέλη Ζάππα γινόταν στην Ελλάδα και η ελληνική δικαιοσύνη θα λάμβανε την απόφαση.

Τα στοιχεία που βρίσκονταν στην κατοχή του ελληνικού κράτους ήταν αδιάσειστα. Ο Ευαγγέλης Ζάππας αφιέρωσε την περιουσία του με σκοπό την αναβίωση και τη μόνιμη τέλεση των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα. Χρηματοδότησε την ανακατασκευή του Παναθηναϊκού Σταδίου και τη δημιουργία του Μεγάρου των Ολυμπίων, διασφαλίζοντας παράλληλα την ανά τετραετία διεξαγωγή τους στην Ελλάδα. Διά παντός, όπως αναφέρει στη χειρόγραφη διαθήκη του. Πριν ακόμα γεννηθεί ο βαρώνος Πιέρ ντε Κουμπερτέν!

Παρ' όλα αυτά, η έρευνα στην Αθήνα για την ανακάλυψη των τεκμηρίων που θα επέτρεπαν στο Δικαστήριο να καταλήξει σε ένα ασφαλές συμπέρασμα για την αλήθεια αποδείχτηκε δυσκολότερη από τις προσπάθειες που έκανε η ίδια στην Ελβετία.

Ένα πέπλο μυστηρίου κάλυπτε τα πάντα. Μετά την πά-

ροδο τόσων ετών, οι περισσότεροι πλέον πραγματικά δεν είχαν ιδέα γι' αυτή την ιστορία. Όμως, ακόμη και αυτοί οι λίγοι που τη γνώριζαν, προσποιούνταν ότι δεν ξέρουν τίποτα. Η συλλογή των αναγκαίων αποδεικτικών μέσων για τη διακρίβωση της αλήθειας από τη δικαιοσύνη έμοιαζε αδύνατη. Η πρόσβασή της στα αρχεία και στις πηγές, ξαφνικά, απαγορεύτηκε. Για κάποιους έπρεπε πάση θυσία αυτά τα στοιχεία να παραμείνουν με κάθε κόστος κρυφά. Στην προσπάθειά της να λύσει το αίνιγμα που κρύβεται πίσω από το πιο ισχυρό σύμβολο στον κόσμο, βρέθηκε αντιμέτωπη με μία συνωμοσία σιωπής.

Ποτέ ωστόσο δεν θα περνούσε απ' το μυαλό της πως το μυστήριο θα περιπλεκόταν ακόμα περισσότερο από τα όσα αποκαλύφθηκαν στη Βιέννη. Ένα από τα πιο εντυπωσιακά δεδομένα, που μόλις προχθές είχε εντοπίσει, βρισκόταν στην απόρρητη έκθεση που είχε συντάξει έναν αιώνα πριν από την αναβίωση των Αγώνων ο επικεφαλής των διωκτικών αρχών της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας προς τον ίδιο τον αυτοκράτορα Φραγκίσκο Β΄ της δυναστείας των Αψβούργων. Στην έκθεση γινόταν λόγος για την παράνομη δράση των συλληθέντων: χρησιμοποιούσαν τα Ολυμπιακά σύμβολα και υποκινούσαν συστηματικά την έναρξη της Επανάστασης. Η δράση τους ήταν επικίνδυνη, έγραφε. Είχε φτάσει στο σημείο να απειλεί ακόμα και το καθεστώς που κυβερνούσε ανά τους αιώνες επικαλούμενο ότι εφαρμόζει στη γη τις αρχές της ουράνιας βασιλείας.

Στα έγγραφα των διωκτικών αρχών της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας οι επαναστάτες αποκαλούνταν *Γραικοί και όχι Ρωμηοί* –δηλαδή Ρωμαίοι–, ονομασία με την οποία αυτοπροσδιορίζονταν από τη στιγμή που απαγορεύτηκε με νόμο η χρήση του ονόματος με το οποίο ήταν γνωστοί από τους αρχαίους χρόνους: *Έλληνες*.

Ο ένοπλος απελευθερωτικός τους αγώνας είχε ως σκοπό την αναβίωση της ελευθερίας με μια μορφή που υπήρχε μόνο στην αρχαιότητα και τη δημιουργία μιας δημοκρατικής πο-

λιτείας με τη μορφή ενός νέου κράτους: της *Αυτοκρατορίας του Λαού*.

Κατά τη διάρκεια των ανακρίσεων αποδείχτηκε η συσχέτιση των Ολυμπιακών συμβόλων και η άμεση επαφή του αρχηγού των επαναστατών με μυστικές στοές που συνέδεαν τους κατηγορούμενους, ως αναρχικούς τρομοκράτες, με τις ανατρεπτικές ιδέες του Βολταίρου, του Ρουσσώ και την επικίνδυνη δραστηριότητα των συνεχιστών της Γαλλικής Επανάστασης.

Τι σχέση, όμως, είχε η Βιέννη με την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων; Πώς συνδέονταν τα επαναστατικά κινήματα με τα Ολυμπιακά σύμβολα; Γιατί εμπλέκονταν οι μυστικές υπηρεσίες της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, υπό την επίβλεψη του ίδιου του αυτοκράτορα; Είναι ποτέ δυνατόν να σχετίζονται οι αναρχικοί, οι τρομοκράτες, οι τέκτονες και η μυστική αδελφότητα των Πεφωτισμένων, γνωστών ως *Illuminati*, με τα ιδανικά που γεννήθηκαν στην αρχαία Ελλάδα;

Όλες αυτές οι σκέψεις την προβληματίζαν έντονα, καθώς έκλεινε πίσω της την πόρτα του δωματίου. Το ένστικτό της έλεγε ότι από την περίπλοκη αυτή υπόθεση λείπουν ακόμη σημαντικά στοιχεία. Το μυστήριο γύρω από την αναβίωση των Αγώνων διέγειρε την περιέργειά της. Την αλληλουχία των σκέψεών της διέκοψε ευχάριστα μία σπάνια εικόνα. Ανάμεσα στα ψηλά δέντρα στην κεντρική αυλή της Ακαδημίας περιφέρονταν οι ιέρειες που ετοιμάζονταν για την τελετή.

Φορώντας τις αρχαϊκές ενδυμασίες τους, πρόβαραν τα βήματα της χορογραφίας. Στα συγκινημένα πρόσωπά τους αποτυπωνόταν η ομορφιά της κλασικής Ελλάδας. Σε λίγες ώρες θα πλαισιώναν την πρωθιέρεια στον ναό της Ήρας, στην τελευταία πρόβα πριν από την επίσημη τελετή αφής της ιερής φλόγας των Ολυμπιακών Αγώνων.

Οι Θεοί είναι εδώ, ακούστηκε να λέει μία από τις ιέρειες και αμέσως έτρεξαν γύρω της οι υπόλοιπες. Ενώθηκαν σε μία αγχαλιά, σαν προσευχή, παρατήρησε η Ισαβέλλα ανα-

λογιζόμενη πόσους πολλούς συμβολισμούς κρύβουν μερικές φορές κάποιες εικόνες, συμβολισμούς που δεν κερδίζουν την προσοχή μας.

Η Δεξαμενή Ιδεών

Νέα Υόρκη

Στο διαμέρισμά του στη Νέα Υόρκη, στον εικοστό έκτο όροφο του *Trump Tower* στο Μανχάτταν, ο Τζέισον Λόρενς ρίχνει μία τελευταία ματιά στην απόρρητη Έκθεση για το μέλλον του κόσμου. Η εταιρεία *Intelligence*, η οποία τη συντάσσει, συμβουλεύει μόνο αρχηγούς κρατών και τους επικεφαλής των κολοσσιαίων εταιρειών που καθορίζουν την πορεία της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας.

Η πρόταση που του έκαναν ήταν ιδιαίτερα τιμητική. Γι' αυτό τον λόγο είχε επιστρέψει από τη Βενετία στη Νέα Υόρκη. Στο διοικητικό συμβούλιο της εταιρείας συμμετέχει ένας πρώην πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, δύο πρώην πρωθυπουργοί κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ο διάδοχος του θρόνου μιας από τις πλουσιότερες χώρες του αραβικού κόσμου. Η θέση του αντιπροέδρου στο διοικητικό συμβούλιο της *Intelligence* και η ανάληψη της ευθύνης του τομέα διαχείρισης κρίσεων ήταν κάτι που σίγουρα θα τον ενδιέφερε δέκα ή και πέντε χρόνια νωρίτερα. Τώρα όμως έχει αλλάξει πια τον τρόπο ζωής του. Η πρόταση ήταν δελεαστική, αλλά δεν αισθανόταν ότι θα μπορούσε να γυρίσει πίσω.

Ο πολλαπλασιαστής μεταβλητότητας κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας έχει αυξηθεί δραματικά. Η αιτία δεν ήταν μόνο η παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση. Όταν κατέρρευσαν οι χώρες του ανατολικού μπλοκ, ούτε αυτός δεν θα μπορούσε να προβλέψει το εύρος και την ταχύτητα των εξελίξεων που βιώνουμε σήμερα. Την εποχή της αβεβαιότητας.

Τότε, η επικρατούσα θεώρηση για το μέλλον του κόσμου αποτυπωνόταν με το δόγμα *το τέλος της Ιστορίας*, ως τελευταίο στάδιο στην ιστορική εξέλιξη της ανθρωπότητας. Και με *τελική μορφή της ιδεολογίας την παγκοσμιοποίηση της δημοκρατίας*, ως καταληκτική έννοια διακυβέρνησης.

Εικοσιπέντε χρόνια αργότερα, αυτό που αναμενόταν και αυτό που συνέβη είναι δύο τελείως διαφορετικά πράγματα. Η πολυμορφία, η κινητικότητα, η σχετικότητα και η διαφορετικότητα μεταλλάσσουν όχι μόνο τους θεωρούμενους μέχρι τότε ως δεδομένους πυλώνες της μοντέρνας εποχής, αλλά ακόμη και την ταυτότητα, την αντίληψη για το είναι μας.

Ο Τζέισον Λόρενς είχε αποσυρθεί εδώ και μία δεκαετία από την καθημερινή συμμετοχή στη διαμόρφωση της πορείας των εξελίξεων. Το 2006 παραιτήθηκε από την έδρα γεωστρατηγικής στο πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ και πούλησε όλους τους τίτλους μετοχών από τις εταιρείες που διέθετε. Ένωθε πια καθαρός. Η οικονομία στο μυαλό του έμοιαζε με εικονική πραγματικότητα. Είχε χάσει κάθε επαφή με την παραγωγική της βάση. Ήταν ένα παιχνίδι εξαιρετικά υψηλού ρίσκου. Στην ηλικία του δεν είχε πια όρεξη για παιχνίδια.

Ξεφυλλίζοντας την Έκθεση για το μέλλον του κόσμου σηκώθηκε από τον καναπέ και έβαλε μία κάφουλα στη μηχανή του εσπρέσο. Στο δείπνο που τον είχαν καλέσει το βράδυ θα έπρεπε να δώσει την εκτίμησή του για το περιεχόμενο της Έκθεσης και μία απάντηση στην πρόταση που του έγινε.

Όσο σκεφτόταν, αναλογιζόταν και τα δικά του λάθη. Η νέα τάξη πραγμάτων δεν έλαβε τη μορφή των ανθρώπων που την οραματίστηκαν. Η ευκαιρία ήταν μοναδική για την παγκόσμια διάδοση των αρχών της δημοκρατίας και της ελεύθερης οικονομίας. Δυστυχώς, τελικά επιβλήθηκαν οι κερδοσκόποι.

Ωστόσο, αυτό που εξέπληξε ακόμη και τον ίδιο ήταν η εξέλιξη των πραγμάτων από την ανάδειξη των κινδύνων της κλιματικής αλλαγής και μετά. *Βιαστήκαμε πολύ, σκεφτό-*

ταν. Η ατζέντα θα έπρεπε να χτιστεί σταδιακά. Η ευρύτητα της κάλυψης των κινδύνων από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, η ανάγκη αλλαγής του τρόπου ζωής σε όλη την ανθρωπότητα και η προοπτική μιας νέας πράσινης οικονομίας συσπείρωσαν τελικά όλους τους ισχυρούς που είχαν αντίθετα συμφέροντα. Η ατζέντα της κλιματικής αλλαγής αντικαταστάθηκε από την παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση, αναλογιζόταν. Το μόνο που θα μπορούσε να αντιστρέψει την αίσθηση του κινδύνου από την καταστροφή της γης ήταν η δημιουργία ενός πιο άμεσου κλίματος φόβου. Στην καθημερινή ζωή, στην οικονομία. Αυτό έκαναν.

Η εικόνα του *Central Park* από ψηλά πάντα τον ηρεμούσε. Ένας ζωντανός ναός προς τιμήν της θεάς Γης στο κέντρο της πρωτεύουσας του κόσμου. Έτσι είχε το πάρκο στο μυαλό του.

Η θέα ήταν καθαρή. Το μόνο που μεσολαβούσε στο οπτικό του πεδίο ήταν η αστερόεσσα στην κορυφή ενός χαμηλότερου κτιρίου. Το αμερικανικό όνειρο, συλλογίστηκε: η χώρα της ελευθερίας.

Όταν διαμόρφωσε την πρώτη δεξαμενή ιδεών, ο κόσμος ήταν διαφορετικός. Η φαντασία στην εξουσία ήταν η προσδοκία εκείνης της εποχής. Ο πρώτος άνθρωπος είχε μόλις πατήσει το πόδι του στο φεγγάρι. Η πρόοδος από τότε ήταν, βέβαια, τεράστια. Οι μεγάλοι κίνδυνοι αποτράπηκαν. Η αλήθεια όμως είναι πως δεν έγιναν πράξη τα οράματα, οι μεγάλες προοπτικές. Σήμερα, η μία κρίση διαδέχεται την άλλη. Ένα συνεχές αδιέξοδο. Το τέλος μιας εποχής. Όπως σε κάθε αντίστοιχη περίοδο της ιστορίας, όταν πεθαίνει το παλιό και το νέο δεν έχει ακόμη γεννηθεί, οι κοινωνίες στρέφονται προς τα πίσω. Οι άνθρωποι γίνονται συντηρητικοί. Όταν δεν υπάρχει προοπτική, ο φόβος επικρατεί. Όταν δεν υπάρχει όραμα για το μέλλον, ανασύρονται τα κατάλοιπα του παρελθόντος: ο φασισμός, ο φονταμενταλισμός, η τρομοκρατία, ο πόλεμος.